

Filosofin i barn- och ungdomslitteraturen

---

*En studie kring filosofiska tankegångar i Nalle Puh, Liftarens guide till galaxen,
Hungerspelen och Flugornas herre*

Christian Zárate
Höstterminen 2015
Examensarbete 1- EXS401
Examinator: Håkan Jansson
Handledare: Magnus Fernberg

Arbetets art: Examensarbete 1, 15hp, Lärarprogrammet

Titel: Filosofin i barn- och ungdomslitteraturen; En studie kring filosofiska tankegångar i Nalle Puh, Liftarens guide till galaxen, Hungerspelen och Flugornas herre

Engelsk titel: Philosophy in children's literature; A study of philosophical thoughts in Winnie the Pooh, The Hitchhiker's Guide to the Galaxy, The Hunger Games and Lord of the Flies

Sidantal: 31

Författare: Christian Zárate

Examinator: Håkan Jansson

Datum: 2015-11-22

Sammanfattning: Uppsatsen syftar till att undersöka om barn och ungdomslitteraturen tillägnat sig filosofiska tankegångar och hur detta har uttryckts i fyra skönlitterära verk. Barnlitteraturen används i skolan framförallt för att öka läsförståelse och ordkunskap. I denna studie har jag pekat på att litteraturen även kan föra fram filosofiska idéer. Uppsatsen kan fungera som en vägvisare till hur filosofiska idéer kan hämtas från skönlitteraturen och på så sätt exemplifiera dessa med hjälp av litteraturen, men också hur vi på samma sätt kan göra litteraturen mer begriplig med hjälp av filosofiska exempel. Uppsatsen har visat att barnlitteraturen innehåller djupa och intressanta filosofiska tankegångar. Både äldre och nyare barnlitteratur kan därför med fördel användas i skolan för att introducera filosofiska begrepp på ett stimulerande sätt.

Innehåll

Inledning	3
------------------------	----------

Syfte	5
Frågeställningar	5
Metod	5
Grundanalys	6
Ideologikritisk analys	6
Intertextuella förhållanden	6
Tidigare forskning	7
Resultat och analys	8
Nalle Puhs språkanalytiska filosofi och österländsk Taoism	8
Nalle Puhs språkanalytiska filosofi	8
<i>Nalle Puh</i> och österländsk Taoism	11
Liftarens guide till Galaxen och René Descartes	12
Jag tänker, alltså är jag	13
Möss som styr världen och Descartes allsmäktige ande	14
Hungerspelens dystopi jämfört med Platons utopi	14
Platons fem typiska statsformer som likställs med de fem mänskliga själstillstånden	15
Platon och Staten	15
<i>Panem</i> och störtandet av staten	16
Härmskrikesången och Platons rädsla för musik	18
Flugornas herre och människans naturtillstånd	18
Ön som metafor	19
Sigmund Freud och hans betraktelser av det mänskliga naturtillståndet	19
Jaget, detet och överjaget	19
Naturtillståndet hos Freud och de förvildade barnens tillstånd i Flugornas herre	20
Ralph och <i>jaget</i>	21
Nasse och <i>överjaget</i>	22
Jack och <i>detet (människans naturtillstånd)</i>	22
Sammanfattning	23
Diskussion	24
Metoder	25
Filosofiska tankegångar i verken	25
Hur uttrycks de filosofiska tankegångarna	25
Samband mellan skönlitteratur och filosofi	26
Barn- och ungdomslitteraturen ur ett pedagogiskt perspektiv	27
Slutsats	28
Vidare forskning	28
Litteraturlista	29
Materiallista	30

Inledning

Min uppsats grundar sig i frågeställningen: Har barn och ungdomslitteraturen tillägnat sig filosofiska tankegångar och hur har dessa tankegångar framhävts i de undersökta

verken? Uppsatsen vänder sig främst till lärare och lärarstudenter i ämnena svenska och filosofi.

Liftarens guide till galaxen (Adams, 1979), *Hungerspelen* (Collins 2008), *Revolt* (Collins, 2010), *Flugornas herre* (Golding, 1959) och *Nalle Puh* (Milne, 1932) är alla böcker som utmärker sig på grund av deras potential till att kunna ge uttryck till ibland svårbegripliga filosofiska tankar. Dessa aspekter har jag exemplifierat i mitt arbete med hjälp av olika filosofer och deras tankegångar. Med anledning av att inte göra uppsatsen alldeles för svårbegriplig har jag till stor del hållit mig till ett litet antal filosofiska idéer som har fått belysa böckernas filosofiska potential. Jag har inte heller valt att gå in på möjliga motargument som finns riktade mot idéerna, då detta skulle kräva ytterligare en uppsats för att belysa olika uppfattningar kring idéerna. Därav lämnar jag det till läsaren att fördjupa sig i de eventuella frågeställningar som kan uppstå kring filosoferna och deras idéer.

Jag har valt dessa titlar utifrån att de är avsedda för olika ålderskategorier, från barn till vuxenlitteratur. *Nalle Puh* (Milne, 1932) vänder sig till de yngsta läsarna. Med anledning av att *Nalle Puh* inte använder sig av språkliga termer som är svårbegripliga och är en bok som gärna leker med orden har jag valt att betrakta den ur ett språkfilosofiskt perspektiv. Barn i de yngre åldrarna har språket som en färsk undersökningsmark, då de fortfarande försöker behärska dess regler och natur. Därför är språkfilosofin passande för barns filosofiska inspektioner. Men boken har också en djupgående livsåskådande filosofisk grund som jag även har valt att betrakta och exemplifierar med hjälp av kinesisk filosofisk livsåskådning. Detta kan lämpa sig bättre för den äldre läsaren och det visar prov på *Nalle Puh*s mångfaldiga potential för filosofisk efterforskning.

Liftarens guide till galaxen vänder sig till den yngre ungdomen och är en bok fullspäckad med filosofiska idéer kring livet, universum och allting. Jag har valt att låta min undersökning kretsa runt Descartes tankar kring kunskap om vad vi kan betrakta som sanning, då detta är ett ämne som lämpar sig till bokens tilltänkta läsarålder. Descartes ger som filosof uttryck för många existentiella tankar som jag anser är mottagliga för ett barn i tidigt tonår.

Den postapokalyptiska fictionserien *Hungerspelen* vänder sig till den äldre tonåringen. *Hungerspelen* kräver en mer djupgående förståelse av olika samhällsformer och hur dessa är beskaffade. Jag har valt att lyfta fram den platonska idealsamhället (Platon, 1969) och jämfört det med *Panem* som är den fiktiva staten som beskrivs i bokserien. Detta är främst på grund av de tydliga associationerna som jag har upptäckt mellan de båda verken, men också på grund av att ett verk som *Staten* ställer större krav av läsaren, genom sina mer abstrakta filosofiska tankegångar, och därför lämpar sig bättre för gymnasister än för grundskoleelever.

Flugornas herre (Golding, 1959) är den bok som kan betraktas mest som vuxenlitteratur. För att fullt ut uppskatta frågeställningarna som lyfts fram i denna dystopiska berättelse är det en fördel att man känner till något om bakgrunderna i det Golding (1959) för fram. Om man vill tolka den filosofiskt eller existentiellt så finns det möjlighet till en sådan dimension. Men det är även möjligt att tolka psykoanalytiska tankeaspekter. Läsaren måste då ha en förförståelse om de psykoanalytiska tankarna som rådde under bokens uppkomsttid. Den psykoanalytiska delen har jag beskrivit med

hjälp av Sigmund Freuds teorier om det nödvändiga samhället och människans inneboende konflikter. Därefter har jag valt en infallsvinkel kring filosofiska idéer om samhället och människans natur, då de samspekar väl med de psykoanalytiska teorierna och gör därmed analysen medläsande och i enlighet med vad boken naturligt väcker för filosofiska tankar.

Syfte

Vad jag avser med denna uppsats är att undersöka om den valda barn- och ungdomslitteraturen har filosofiska tolkningsmöjligheter. Genom möjliga tolkningar av olika teman, karaktärernas ideologiska framställningar och genom direkta citat från filosofiska verk har jag för avsikt att ge exempel på hur skönlitteraturen, som avhandlats i uppsatsen, har möjlighet till filosofiska dimensioner.

Frågeställningar

- Vilka är de viktigaste filosofiska tankegångarna i de analyserade verken?
- Hur framhävs de filosofiska tankegångarna?

Metod

Min analys av samtliga verk är ur ett filosofiskt perspektiv. Därav kommer jag inte att analysera verken som helheter, utan jag kommer endast att fokusera på de delar som är av filosofiskt intresse och som hjälper mig att exemplifiera min ståndpunkt gällande filosofin i de skönlitterära verken.

Jag har i huvudsak använt mig av filosofisk litteratur som avhandlar ämnet om förhållandet mellan skönlitteratur och filosofi och hur skönlitteraturen har kommit att anamma filosofiska tankegångar. Jag har byggt min teoretiska grund på filosofiska verk som avhandlar det skönlitterära i den meningen att de, genom komparativa analyser, belyser de filosofiska frågor som de skönlitterära texterna väcker.

Hellspong (2001) ger en stor variation av möjliga analysmetoder. Han utgår också från en grundanalysform med delar som är väsentliga för samtliga former av analysformer. En av dessa grundformer handlar om hur texten kan adapteras till det aktuella sammanhanget.

”Hur är texten anpassad till situationen? Vad säger den – vilka tankar tar den upp som kan passa i det aktuella sammanhanget? Och hur formulerar den dem – vad betonar den särskilt, vad nämner den först och vad kommer senare, vilka ord och uttryck använder den sig av?” (Hellspong, 2001, s. 55). Min analys tar i beaktning samtliga av dessa ovannämnda punkter. Jag har för avsikt att, med hjälp av dessa punkter, undersöka på vilket sätt verken kan tolkas filosofiskt. Genom att undersöka verkens tankar som uttrycks i form av teman, karaktärsdrag och möjliga tolkningar kommer jag att koppla dem med olika filosofiska idéer. *Nalle Puh* förespråkar främst en särskild livshållning som vi kan förhålla oss till. *Liftarens Guide till galaxen* lyfter fram en religiös problematik om huruvida vi som människor är fria att forma vårt öde eller om vi

kan betrakta oss som slavar under det. *Hungerspelen* tar upp idén om en samhällsdystopi som jag har för avsikt att likställa med Platons beskrivning av en samhällsutopi. *Flugornas herre* har som verk anammat frågor om människans grundnatur och om behovet av ett samhälle för att människan ska kunna vara civiliserad.

Grundanalys

Till *Nalle Puh* (1932) och *Liftarens guide till galaxen* (1979) kommer jag att utgå ifrån grundanalysformen som beskrivs i *Hellspång* (2001). Den koncentrerar sig på kommunikationen mellan sändare och mottagare, situationen och den sammanknytande texten. Därefter kommer jag att använda mig av ett flertal analysformer tagna ur *Hellspång* (2001). Dessa analysformer kommer att variera beroende på de olika analysdelarnas syften. *Hellspång* (2001) menar att analysmodellerna bör ses som en sorts vägvisare och bör därför anpassas till den mer övergripande analysen.

Ideologikritisk analys

Till *Hungerspelen* och *Flugornas herre* har kombinationer av analysformer varit användbara. Jag har dock i huvudsak inriktat mig på en ideologikritisk analysmodell. Den har varit till störst nytta, då jag ämnat lyfta fram föreställningar och samhällsvärderingar ur texterna. Det är rimligt att anlägga postkoloniala perspektiv på *Flugornas herre*, men jag har valt att inrikta mig på dess möjliga påverkan av Sigmund Freuds psykoanalytiska teorier om människosyn och samhället. Dessa teorier beskrevs i Freuds *Vi vantrivs i kulturen* (Freud, 1930) som skrevs relativt kort innan *Flugornas herre* (1954) och hade stor påverkan på samhällsuppfattningen om människans natur. *Hungerspelen* gör däremot ett ställningstagande genom att lyfta fram det dystopiska i den totalitära regeringsformen och förespråkar därigenom dess motsats.

Syftet med den ideologikritiska analysen är att undersöka textens funktion ur ett ideologiskt och socialt perspektiv. Däremot har jag inte inriktat mig på att svara på huruvida texterna har bidragit till att skapa, bevara eller förändra sociala strukturer samt om de har haft till avsikt att förändra eller bibehålla samhällsideologier (*Hellspång*, 2001, s. 132). Mina intentioner har endast varit att undersöka texternas förhållande till filosofiska idéer och hur böckerna har gett uttryck för dessa. *Hellspång* (2001, s. 137) beskriver analysmetoden i avsnittet om *attityder, roller, röster och relationer*. *Hellspång* (2001) menar att man ska ta i beaktning vilka personer som texten framhäver som goda och vilka som är avsedda att framhävas som onda. En rimlig tolkning av *Hungerspelen* är att Katniss Everdeen är den ofrivilliga hjältinnan och spelar rollen av den förtryckta medborgaren. I *Flugornas herre* kan en möjlig tolkning vara att det är de pojkar som förblir civiliserade som ska betraktas som goda och de som ger vika till ett förvildat tillstånd som ska betraktas som onda. Detta är, enligt *Hellspång* (2001), ett sätt att analysera texternas spegling av en viss ideologisk eller social hållning.

Intertextuella förhållanden

Intertextuellt förhållande är förhållandet som råder mellan de olika texterna. I denna uppsats tas det upp i form av förhållandet mellan skönlitteratur och filosofi. De skönlitterära texterna omformar filosofiska tankar och väver in dem i en skönlitterär kontext. Det finns lokalisierbara anspelningar i texterna och en formell närvaro av filosofi i litteraturen i form av direkta citat. Men den filosofiska närvaron kan även

tolkas utan att ge exakta referenser. Allusionen kan även visa sig genom läsarens perception av relationer mellan verken. (Genette, 1990, s. 19-20)

Hellspång (2001, s. 23) beskriver de intertextuella förhållandena mellan olika texter som något som kan ske mellan olika diskurser. Texter står inte för sig själva, utan är alltid i samspel och i relation till andra texter. Tidigare texter som är skrivna inom samma genre skapar formande förebilder. De skapar en vertikal intertextualitet genom att senare texter inom samma genre ansluter sig till dess förlagor. Dessa relationer är genreskapande och visar på en mer djupgående relation mellan texter emellan med historiska förutsättningar. Däremot sträcker sig horisontell intertextualitet bortom dess egen genre genom att ha relationer till texter som ligger bortom de egna förlagorna. Den horisontella intertextualiteten kan ge uttryck genom att citera eller nämna andra texter och texten har då ett samspel på bredden med dess omgivande texter.

Tidigare forskning

Tidigare forskning kring min problemformulering är väldigt begränsad. Detta kan möjligen bero på att barn- och ungdomslitteraturens ställning har varit svag inom den tidigare litteraturvetenskapliga forskningen.

Eileen John (1998) ger en beskrivning av filosofins påverkan på den vuxna skönlitteraturen. Hennes analys grundar sig i vår uppfattning av skönlitterära texter, som om de vore filosofiska, eller att vi åtminstone kan påstå att de har ett filosofiskt innehåll. John (1998) klargör de bakomliggande faktorerna om varför vi kan påstå att ett skönlitterärt verk kan betraktas som filosofiskt och även vad vi menar när vi säger att de är filosofiska.

Betraktelsen av en bok som filosofisk kan vara diffus och svårbegriplig. Att tolka en bok filosofiskt kan ha en stor varietet på innebörd. Vi kan till exempel mena att verket presenterar ett filosofiskt ställningstagande, handlar om ett filosofiskt ämne eller avslöjar filosofiska dimensioner hos det mänskligt levande. Allt det som väcker filosofiska tankar skulle kunna betraktas som en filosofisk tolkning. John (1998) anser att det då är viktigt att bena ut om vad man först och främst menar med filosofi, för att sedan arbeta med frågeställningen om hur boken anses förhålla sig till ämnet. Det finns en vaghet och variation i uppfattningen av vad som räknas som ett filosofiskt verk, position, ämne, och tanke. Då detta kan leda till en stor variation av möjliga tolkningar om hur ett verk kan betraktas som filosofiskt eller huruvida den har ett filosofiskt värde, är det enligt John (1998) viktigt att förhålla sig till mer specifika delar av filosofin då man betraktar ett verk.

Vår respons inför fiktiva verk kan innefatta en eftersträvan till konceptuell kunskap. Ett skönlitterärt verk kan innefatta en mängd olika företeelser som skapar litterärt värde. Det finns ett litterärt värde i att ett verk kan te sig roligt, ett annat värde är att verket kan vara spännande, måla upp fantastiska miljöer eller att det för fram ett tema på ett intressant sätt. Men dessa värden kan inte appliceras på filosofiska texter, då de saknar filosofiskt värde. Ett filosofiskt verk kan däremot inneha alla dessa egenskaper men måste därutöver ha egenskaper som skapar ett filosofiskt värde och därmed vara subjekt för reflektion. Det visar sig att konceptuell kunskap kan både vara av värde för skönlitteratur och filosofiskt litteratur. Här överlappar de varandra och vi kan se ett

gemensamt värdetillstånd i de båda formerna. Att ett filosofiskt verk har skönlitterära egenskaper gör inte verket till skönlitteratur och inte heller blir ett skönlitterärt verk, som har filosofiska egenskaper, till ett filosofiskt verk. Det är verkets intentioner som är det avgörande. Filosofiska verk uppmanar till filosoferande och har som huvudsyfte att uppmana läsaren till reflektion om texten som denne läser. John (1998) menar att man kan uppfatta samma uppmaning i skönlitterära texter och det är denna gemensamma nämnare som ligger till grund för min uppsats.

Resultat och analys

Jag kommer att analysera *Nalle Puh* (Milne, 1932) ur ett språkfilosofiskt perspektiv. Men även undersöka hur *Nalle Puh* som enskild karaktär förhåller sig till livsåskådningsaspekter tagna ur kinesiskt filosofi. Jag syftar till att undersöka det existentiella som finns att finna i *Nalle Puh* och hur han förhåller sig till sin tillvaro.

Nalle Puhs språkanalytiska filosofi och österländsk Taoism

Böckerna om Nalle puh är en fiktiv bokserie som handlar om den antropomorfa björnen *Nalle Puh* och hans vänner. Karaktärerna består av en pojke vid namn *Christoffer Robin*, hans teddybjörn *Nalle Puh* och alla *Puhs* vänner, som är *Nasse*, *Ior*, *Tiger*, *Uggla*, *Kängu*, *Ru* och *Kanin*. Tillsammans utforskar de *Sjumilaskogen*, vilket är skogen som de alla bor i och där de får uppleva mängder av äventyr, som alla för med sig något lärorikt för den implicite läsaren. Dessa äventyr kan i sin tur ge en tolkningsmöjlighet kopplas till den kinesiska *Tao* filosofin och *Tao Te Ching* som är *Taoismens* källa (Stenudd, 2006).

Frågan om hur världen är beskaffad och hur vi bör uppfatta den är central i *Nalle Puh* (1932), vilket gör verket till en filosofisk berättelse. Filosofin går som en röd tråd genom hela berättelsen då den fokuserar på val av värderingar, där karaktärerna ställs inför frågeställningar om livets goda och om vad som utgör en korrekt handling. Alla karaktärerna i berättelsen har moraliska egenskaper, som tillsammans hjälper till att ge uttryck för den kinesiska *Tao* filosofin. Detta är något som jag kommer att återkomma till längre fram i texten.

Men verket har även en språkfilosofisk infallsvinkel som kan relateras till flera västerländska filosofer och frågeställningar som anknyter till språkets natur. Det är från denna infallsvinkel som jag kommer att göra nedslag i den inledande texten och försöka reda ut vad för språkfilosofisk kunskap vi kan utvinna från verket.

Nalle Puhs språkanalytiska filosofi

Språkfilosofin undersöker språkets mening, språkbruk, och förhållandet mellan språket och verkligheten. Språkfilosofin har för avsikt att undersöka meningens natur och vad språkets mening är, vad vi menar när vi säger att vi menar något och vilka förhållanden ord har till varandra.

Vad är det som gör att en mening just betyder något, men orden var för sig kan betyda något helt annat?

När *Nalle Puh* var ute och vandrade i *Sjumilaskogen* upptäckte han ett hål i marken. Direkt när han upptäckt hålet visste han precis vad hålet i marken betydde.

”- Aha, sa Puh (Ram-tam, tiddel-am-tam), om jag vet någonting om nånting, så betyder hålet *Kanin*, sa han, och *Kanin* betyder sällskap, sa han och sällskap betyder mat och åhörare när jag gnolar och sånt där. Ram-tam, tam-tiddel-am. Så böjde han sig ner, stack in huvudet i hålet och ropade: - Är det nån hemma?” (Milne, 1930, s. 29)

Enligt Ludvig Wittgenstein (Marc-Wogau, K, 2010c, s. 100) kommunicerar vi främst genom bilder som vi förmedlar till varandra med hjälp av ord. Om *Nalle Puh* till exempel säger ordet hål, så får det honom att tänka på *Kanin*, då han vet att *Kanin* brukar gräva hål i marken. Han föreställer sig en bild om hur han uppfattar ett hål, och i *Nalle Puh*s bild av ett hål så ingår även *Kanin*. Men ibland kan kommunikationen brista genom att olika individer föreställer sig skilda föremål när vi uttrycker ord. Detta leder till kommunikationsförvirring och det kan ta lång tid för två individer att synkronisera vad man menar.

”Man kunde höra, att någon hasade omkring inne i hålet, och så blev det tyst.
- jag sa så här: ”Är det nån hemma?” ropade Puh mycket högt.
- Nej, sa en röst och tillade: för resten behöver du inte skrika så högt. Jag hörde dig mycket väl första gången.
- Så förargligt, sa Puh, är det verkligen inte nån hemma alls?
- Ingen.” (Milne, 1930, s. 29)

Vi människor, som kommunicerar genom språket, kan allt för ofta uppleva frustration och eller ilska då vi känner oss missförstådda. Detta leder ofta till konflikter mellan individer.

Hur lyckas då människor att förmedla korrekt information mellan varandra, så som den är menad till att tolkas?

Språk är även ett slags redskap som vi använder för att spela olika slags spel. Ludvig Wittgenstein menar att språket inte alltid är vad vi uttrycker i ord utan även ska tolkas i vad vi egentligen kan mena. Att klura ut vilket *spel* som den du kommunicerar med *spelar* är nyckeln till god kommunikation (Marc-Wogau, 2010c). Artighet kan ses som ett sådant *spel*, där vi uttrycker vår önskan som en fråga ”skulle du kunna stänga dörren?” fast vi egentligen menar ”stäng dörren!” (Magnus Fernberg, *Föreläsning*, Högskolan Väst, VT 2015). Även i *Nalle Puh*s fall råder det viss förvirring då *Puh* inte förstår att *Kanin* inte vill bli störd och på så sätt spelar *inte bli störd spelet*. Utan uppfattar hans avvisingar som bara konstiga, då han tydligt hör en röst som svarar att det inte är någon där.

En annan aspekt av språkfilosofin som Ludvig Wittgenstein tar upp är frågan om hur mycket av vår egen självuppfattning är formad av det språk som vi talar och är vi i så fall begränsade av språket? Wittgenstein menar att språket begränsar oss till den grad att vi inte kan tänka sådant som vi inte kan formulera och därför har vi ett behov av att ge ord till det som våra sinnen kan uppfatta. Eller, det som ligger bortom språket bör anses som ren nonsens och därför bör gränsen till tänkandets uttryck dras vid språket. Det vi bör sätta ett värde på är det uttryckta tänkandet och värdet blir större ju bättre tankarna uttrycks (Marc-Wogau, 2010c, s. 100).

”Men han kände sig inte så värst käck, för hela tiden surrade ordet ”Heffaklump” i huvudet på honom.
Hur såg en Heffaklump ut?

Var den farlig?
Kom den verkligen när man visslade? Och hur kom den?
Tyckte den alls om grisar?
Om den tyckte om grisar, var det i så fall någon skillnad på vad för slags grisar det var?
Antagligen är den farlig för grisar, skulle det då förbättra saken, om grisen hade en farfar, som hette PRIVAT O?" (Milne, 1930, s. 57)

En *Heffaklump* är en varelse som varken *Nalle Puh* eller *Nasse* har sett tidigare. Men ändå blir den till något skräckinjagande och monstros i *Nasses* fantasi. Varelsen ges inte bara en gestalt, utan den förses även med egenskaper och förväntas uppföra sig på ett alldeles eget sätt. Boken *Pippi och Sokrates filosofiska vandringar i Astrid Lindgrens värld* (Gaare och Sjaastad, 2000) avhandlar relationen mellan *Pippi* och det språkfilosofiska. *Pippi* har nämligen kommit på ett spritt sprängande nytt ord, som uttalas *spunk!* Hon vet själv inte vad det betyder, men hon vet att det inte betyder dammsugare i alla fall (Gaare och Sjaastad, 2000). Precis som när *Christoffer Robin* uppfinner ordet *Heffaklump*, eller när *Nalle Puh* och *Nasse* hittar fotavtryck av *Tesslor* och *Tasslar* (Milne, 1930, s. 37), hittar även *Pippi* egna ord att filosofera kring. Dessa ord får egenskaper och börjar så småningom leva ett eget liv i de båda berättelserna.

Böckerna om *Pippi* kan också läsas språkfilosofiskt och Gaare och Sjaastad (2000) tar upp mängder av exempel på hur vi kan uppfatta det språkfilosofiska i Astrid Lindgrens böcker om *Pippi Långstrump*. Avsnittet *Om spunk och språk* tar specifikt upp det språkfilosofiska. När *Pippi*, *Tommy* och *Annika* undersöker vad en *spunk* kan tänkas vara för något, gör de en språkfilosofisk undersökning. De undersöker olika ljud och saker i jakt på vad en *spunk* kan vara för något.

Även här kan dras paralleller med Wittgensteins filosofi. *Pippi* inser nämligen att ordet måste erfaras i dess användningssammanhang (Gaare och Sjaastad, 2010, s. 140). Tingen kan inte existera av sig själva utan ett sakförhållande. Alltså, ett ting kan inte existera på egen hand utan att ha en förbindelse till ett annat föremål. Precis så som att vi inte kan tänka oss föremål som är rumsliga utanför det som vi kallar för rum, så kan vi inte föreställa oss föremål som är tidliga utanför tiden, eller tänka oss föremål som inte kan ha förbindelser med andra föremål (Marc-Wogau, 2010c, s. 100-102).

Det visar sig senare att *Pippis Spunk* i själva verket var en skalbagge. Fast en skalbagge med alldeles särskilda *spunkiga* kännetecken. Sådana kännetecken som *Pippi* direkt kände igen. *Pippi Långstrump* lyckades känna igen en *Spunk* när hon väl såg en, precis som hon hade sagt. Den var grön och inte en svart skalbagge. Kan *Nalle Puh* och *Nasse* ha resonerat på samma sätt som *Pippi* gjorde? En *Heffaklump* kan vara en elefant med alldeles särskilda egenskaper som bara en *Heffaklump* kan ha. Ur en konstruktivistisk utgångspunkt kan en elefant bli en *Heffaklump*, enbart genom att vi ändrar vår uppfattning om den. Världen är inget annat än de egenskaper som vi förser den med. Konstruktivismen menar att världen skapas av de idéer som vi har om den. Vi skapar vår omgivning genom att vi förser den med egenskaper. Ett land existerar på grund av att människor föreställer sig fiktiva gränser och en *Heffaklump* existerar på grund av att karaktärerna i *Sjumilaskogen* föreställer sig att den existerar och att den ser ut och beter sig på ett visst sätt. Det är en social konstruktion som även innefattar sexualitet och det vi betraktar som raser och nationella egenskaper. Djuren i *Sjumilaskogen* skapar en fiktion av en varelse genom att förse den med särskilda kännetecken och det blir till vad varelsen kommer att få representera i fortsättningen, eller tills de kollektivt

bestämmer sig för att tro något annat. Det samma gäller för *Pippi Långstrumps Spunk*. Dessa begrepp visar hur vi människor faktiskt konstruerar vår verklighet.

Nalle Puh och österländsk Taoism

Lao-tse, författare till taoismens första bok *Tao te ching*, menar att begreppet *Tao*, eller *Dao*, kan beskrivas som *vägen*. Världen är beskaffad på så sätt att den ska betraktas som en lärare och alla dess regler ska läras av människan och följas. En av grunderna till taoismen är att man ska arbeta med och inte sträva emot allt som händer i ens vardagliga liv. Allt som finns har också sin egen natur och alla tings natur bör respekteras och inte motarbetas (Stenudd, 2006). Med hjälp av dessa enkla insikter, uppmärksammar författaren till *The Tao of Pooh* (Hoff, 1982) läsaren vidare på hur detta tankesätt kan impliceras i den fiktiva björnen *Nalle Puhs* karaktär.

Hoff (1982) menar att, eftersom att *Nalle Puh* är huvudpersonen i *Milnes* böcker, bör han också betraktas som den som mest förespråkar *taoismen* och dess filosofi. *Nalle Puh* följer enkelhetens väg genom att han tänker i enkla termer. Att tänka enkelt bör inte misstolkas som dumhet. Det är inte heller en slump att *Nalle Puh* är huvudkaraktären i berättelsen och inte tänkarna *Kanin*, *Uggla* eller *Ior*. *Puh* hittar de enkla lösningar till alla de problem som han stöter på och tydliggör på så sätt *taoismens* enkla budskap. Om det hade varit uppfinningsrikedom som författaren hade velat förespråka så hade *Kanin* varit huvudpersonen, eller om det hade varit klokhet så hade *Uggla* varit det, eller om budskapet hade varit pessimism så hade *Ior* varit huvudpersonen. Jag ser det som en rimlig tolkning att ingen av dessa gestalter lyckas med livets prövningar på grund av att de inte bemöter dem på rätt sätt eller åtminstone så som *taoismen* förespråkar. *Kanins* arrogans och komplexitet står i vägen för de enkla lösningarna. *Ugglas* kunskap består av böcker och han kan därför inte applicera sin kunskap i någonting praktiskt, då han inte vet hur saker fungerar i praktiken. Han är därför av akademiskt abstrakt intellekt, vilket inte är särskilt nyttigt, då man ska förstå tingens natur och hans intellekt har då ingen praktisk nytta.

I den uppföljande boken *Nalle Puhs hörna* (Milne, 1933) får vi bland annat följa *Kanin* i en av hans allt för stressiga dagar.

”*Kanin* skyndade i väg längs brynet av *Sjumilaskogen* och kände sig mer betydande för varje minut som gick och var snart framme vid trädet, där *Christoffer Robin* bodde. Han knackade på dörren, ropade ett par gånger och gick baklänges en bit och höll upp tassens för solen och hojtade mot toppen av trädet och vände sig åt alla håll och ropade ”Hallå!”, ”Ingen där?” och ”Det är *kanin*” – men ingenting hände. Så stod han där och lyssnade, och allting tycktes lyssna med honom. Skogen var alldeles stilla i solskenet, när plötsligt en lärka började drilla högt uppe i skyn.

- Förargligt, sa *Kanin*. Han har gått ut.

För säkerhets skull gick han tillbaka till den gröna dörren en gång till. Och just när han skulle gå igen, fick han syn på en papperslapp på marken, och det satt en nål i den, som om den hade fallit ned från dörren.

- Aha, sa *Kanin* och kände sig helt belåten igen, ännu ett meddelande!

Så här löd det:

Utgången. Tillbaks i-

Jensen

Upptagen. Tillbaks i-

Jensen

C.R.” (Milne, 1933)

Hoff (1982) menar att detta stycke ur *Nalle Puhs hörna* kan relateras till den kinesiske filosofen *Chuang-tses* lära om *taoismen*. Något som är typiskt för *taoisten* är att observera och lära sig av naturen. Jag uppfattar att *Chuang-tse* var skeptisk till den jäktande människan som inte tog sig tid att stanna till och fundera över de iakttagelser som den gjorde, utan fortsatte i en allt högre takt genom livet utan någon eftertanke. Den jäktande mannen är i desperat behov av aktiviteter och ställer orimliga krav på sig själv. Den jäktande Atleten gör motioneringen till ett arbete och därför arbetar han när han motionerar och arbetar när han arbetar. Han misstar sig och tror att allt handlar om arbete och prestation. Hoff (1982) lånar ordet *Jensen* från stycket ur *Nalle Puhs hörna* och gör den till synonym för den jäktande människan, eller *Kanin*. *Jensen* är motsatsen till en människa som befinner sig i balans, *Jensen* är alltid på språng och har aldrig tid att stanna, *Jensen* är alltid på utgången, ”*Tillbaks i Jensen. Upptagen. Tillbaks i Jensen*” (Hoff, 1982). *Jensen* är alltid på jakt efter belöningen som aldrig kommer, men som den har fått lära sig att den alltid ska finnas runt nästa hörn eller vid nästa avklarade uppgift. Det är en livsstil som handlar om att finna lyckan vid nästa hörn. Men denna livsstil följer inte *taoismens* naturliga ordning.

”Att erövra världen och förändra den
jag tror ej att det låter sig göras
Världen är ett heligt kärl
det kan inte förändras
Han som förändrar det kommer att förstöra det
han som erövrar det kommer att förlora det

Så, ibland alla ting
är det somliga som leder och andra som följer
somliga andas lätt och andra tungt
somliga är starka och andra svaga
somliga är stilla och andra far omkring

Därför undviker den ädla människan
ytterligheter, överdrifter och frosseri” (Stenudd, 2006, s. 39)

Jag kan relatera det ovanstående citatet till hur *Kanin*, liksom alla andra *Jenser*, inte följer livets natur och inser inte att han hade kunnat var glad bara genom att stanna upp och betrakta livet från den plats som han befinner sig på. *Jenser* följer inte världens rytm och därför blir hela världen i obalans när *Jenser* får bestämma. De anser att triumfen ligger i att kämpa sig fram och erövra. Medan *taoisten* anser att de verkliga framstegen innebär att växa och utvecklas inifrån. Då allt i naturen tenderar att växa och utvecklas bör detta även vara människans naturliga strävan.

Nalle Puh däremot tar livet som den kommer och han förstår *taoismen* för att han anstränger sig inte för att förstå den. *Puh* är *ett* med sina erfarenheter och han lever i nuet, låter lösningarna komma till honom istället för att hela tiden försöka förändra världen till att passa sina egna förväntningar. Han är inte upptagen som en *Jensen* och kan därför uppskatta världen för vad den är och behöver därför inte jaga lyckan, för han vet att den redan finns där. Han vet att utvecklingen kommer inifrån. (Hoff, 1982)

Liftarens guide till Galaxen och René Descartes

Jag har för avsikt att beskriva hur *Liftarens guide till galaxens* kan läsas som uttryck för René Descartes filosofiska tankar.

Liftarens guide till galaxen är en science fiction trilogi skriven i fem delar. Böckerna handlar om den före detta jordbon Arthur Dent och hans odysse genom galaxen. Arthur har fått lämna jorden, tillsammans med rymdmänniskan Ford Prefect, på grund av att planeten har utplånats av *Vogoner*, för att göra plats åt en intergalaktisk motorväg. Boken innehåller en mängd filosofiska frågeställningar om gud och universum och för den som är bekant med *Liftarens guide till galaxen* så vet denne att jorden i själva verket är en biologisk superdator, konstruerad för att ge svar på den ultimata frågan, nämligen, vad menas med 42? Detta har sitt ursprung i frågan som ställdes till superdatorn *Djupa tanken*, i ett försök att reda ut meningen med livet. Datorns svar var inte tillfredsställande nog för de överdimensionella varelserna som ställde frågan, vilket ledde till att *Djupa tanken* fick till uppdrag att konstruera en ännu mer utvecklad superdator för att formulera en mer begriplig frågeställning till det ultimata svaret. Detta resulterade i uppkomsten av den organiska superdatorn som vi kallar för jorden, avsedd att leda ett tio miljoner års forskningsprogram.

Jag tänker, alltså är jag

”För att klara av detta byggde dom en häpnadsväckande superdator som var så osannolikt intelligent att till och med innan dess databanker hade anslutits hade den börjat med *Jag tänker, alltså är jag* och därifrån deducerat existensen av såväl rispudding som inkomstskatt innan någon hann stänga av.” (Adams, 1979)

Djupa tanken citerar den franske filosofen René Descartes ”*Jag tänker, alltså är jag*” ”*Je pense donc je suis*”. Den superintelligenta datorn har med denna insikt fastställt sin egen existens, vilket var det samma som René Descartes gjorde på 1600-talet. Descartes menade, att detta skulle vara det ultimata svaret på den ultimata frågan som filosofer hade ställt sig i århundraden. Eller snarare, frågan som de inte ställde sig och som behövde fastställas, för att över huvud taget kunna ställa någon annan fråga efter denna. Frågan löd: Hur kan vi veta något när vi inte ens vet om vi existerar? (Marc-Wogau, 2010b, *Ur Beträktelser över den första filosofin*, s. 52)

Descartes (Marc-Wogau, 2010b) frågade sig, om vi lever, eller om vi kanske är en del av någon annans fantasi, eller om vi befinner oss i en dröm, eller något annat som inte går att betrakta som verklighet. Han ifrågasatte våra sinnen, då sinnena ständigt bedrar oss. Därför var det enda som han med säkerhet kunde veta, att han tänkte och därför måste han existera. Han kunde inte tänka och fundera på varför han existerade och samtidigt inte existera. Därför måste han existera på ett eller annat sätt och hans tänkande blev då ett bevis för hans existens. När detta var fastställt kunde han arbeta vidare på andra frågeställningar gällande livet, universum och allting. Filosofer och vetenskapsmän hade ingen nytta av avancerad teknologi eller experter när det gällde att finna svar till svåra frågor.

Min tolkning är att Descartes menade att det enda som de behövde var självständig logisk reflektion och inget annat. Han ville att all vetenskaplig uppbyggnad skulle tillämpa samma mönster och metod som matematiken, då dess principer är få till antal och enkla. Ett fåtal grundsatser var det som krävdes för att härleda filosofiska och vetenskapliga sanningar. Han utgick från maximen om att allt borde betvivlas, vilket utgjorde inkörsporten för hans filosofi. Descartes betvivlade allt som man kan hysa minsta lilla tvivel om. Auktoriteter var inte att betrakta som säkra källor enbart på grund av titlar och även deras påståenden skulle anses som falska om det rädde minsta tvivel på att de var korrekta. Förnuftet var inte att lita på, då det kunde luras av sinnen

vittnesbörd. Om människan inte ens kunde konstatera att den var vaken, hur skulle den då kunna intyga på att dess sinnen inte bedrog den. Jag tolkar det som att Descartes menade att det fanns tre skäl för tvivel: Sinnenas förmåga att bedra, att det inte är möjligt att skilja från dröm och verklighet och att vi kanske är skapade av en ondsint och allsmäktig ande som låter oss tro att världen är beskaffad på ett sätt som den i själva verket inte är.

Möss som styr världen och Descartes allsmäktige ande

”En dator vilket jag inte ens är värdig att kalkylera dom operativa parametrarna- men som jag likväl ska konstruera åt er. En dator som kan räkna ut Frågan till det Yttersta Svaret, en dator så oändligt utstuderat komplicerad att själva det organiska livet ska vara en del av dess operationella matris. Och ni själva ska anta nya former och gå in i datorn för att styra dess tio miljoner år långa program. Ja! Jag ska konstruera denna dator åt er. Och jag ska även ge den dess namn. Och dess namn ska vara... Jorden!” (Adams, 1979, s. 144)

Beträffande *Descartes* onda ande, som styr världen på ett sådant sätt så att människor inte kan uppfatta vad som är sant eller inte, så kan de möss i *Liftarens guide till galaxen*, som kontrollerar människan via olika experiment, vara av sådan natur. De bedrar ständigt människan genom att låta den tro att den har kontroll över sin egen utveckling. De iscensätter människans framtid och luras genom att låta den tro att den har kontroll över sitt eget öde. *Descartes onda ande* är en sådan som ständigt bedrar människan och som gör att vi inte kan lita på vår egen uppfattning av verkligheten. Den lurar oss att tro på sådant som i själva verket är falskt och styr på så sätt världen. Mössen i *Liftarens guide till galaxen* har både beställt och betalt för jorden, och därmed styr de också hela planeten. Detta kan läsas som uttryck för Descartes filosofiska tanke. Vi kan ställa oss frågan om det är möss som i själva verket styr oss och vår uppfattning av världen genom att agera på ett specifikt sätt när vi utför laboratorietester på dem.

Hungerspelsens dystopi jämfört med Platons utopi

Jag har för avsikt att beskriva en filosofisk tankegång, om hur idealsamhället och dess motsats kan utformas. Med hjälp av *Hungerspelen* (Collins, 2008, 2009, 2010) och genom min analys kommer jag att undersöka samhällsformen som har uppstått i den postapokalyptiska staten *Panem*. Jag kommer alltså beskriva denna samhällsform som en platonsk utopi. Den platonska samhällsutopin, som beskrivs i Platons text *Staten* (Platon, 1969) kommer att ge bärkraft åt den rådande samhällsformen i böckerna och även åt president Coriolanus Snows vilja att hålla arbetardistriktet på plats. *Statens* idealsamhälle liknar till stor del det som Katniss Everdeen föraktar i *Hungerspelen*. Det finns en bakomliggande kamp mellan två filosofiska idealstater i böckerna som representeras av den rådande makten och dess motståndare.

Den interna fokaliseringen, där berättelsen återges inifrån huvudkaraktären, tillåter inte läsaren att få reda på de bakomliggande ideologiska orsakerna till staten Panems samhällsuppbyggnad. Min jämförande granskning framför att *Hungerspelen* kan läsas som uttryck för Platons beskrivning av idealsamhället och Platons idealsamhälle kan även jämföras med hur den fiktiva staten Panem är beskaffad.

Hungerspelen är en samhällsdystopisk bokserie som handlar om det postapokalyptiska samhället som har rest sig ur ruinerna av det som en gång varit USA. Landet består av tolv distrikt som har till uppgift att producera olika nödvändigheter till dess huvudstad.

Berättelsen kretsar kring Katniss Everdeen som bor i distrikt tolv och kommer från en fattig gruvarbetarfamilj. Hennes liv vänds upp och ner när hennes syster en dag blir uttagen till de årliga hungerspelen. Katniss ställer upp som volontär och tar på så sätt över sin systers plats i spelen. *Hungerspelen* går ut på att varje distrikt ska ställa upp med två ungdomar, en pojke och en flicka, som sedan skickas iväg till hungerspelsarenan för att slåss till döden mot de andra deltagarna.

Platons fem typiska statsformer som likställs med de fem mänskliga själstillstånden

- Aristokrati: Den goda och rättrådiga människan
- Timokrati: Den stridslystna och äregiriga människan
- Oligarki: Den penninglystna människan
- Demokrati: Den högmodiga, laglösa, slösaktiga och skamlösa människan.
- Tyranni: Den besinningslösa människan

Platons typiska stater, från det utopiska till det dystopiska, är indelade i fem delar. De uppkommer från fem olika mänskliga karaktärstyper, vilka genom sin tyngd drar med sig allt annat. Staten är att betrakta som en människokropp och är ett levande väsen. Precis som människan delar idealstaten rättskaffenhet som ändamål. (Platon, 1969, s. 232).

Platon och Staten

Platons (Platon, 1969) utopi om staten är den aristokratiska, den som styrs av filosofen, skyddas av väktaren och livnärns av arbetaren. Platons förespråkande av en sådan statsform grundar sig i att han ansåg att vissa mänskliga begär bör tyglas och att människan inte ska ägna sig åt sådant som den inte är skapt för. Idealstaten är en reflektion av den mänskliga kroppen, magen representerar arbetaren, bröstet representerar den modige väktaren och huvudet den tänkande filosofen. Alla tre delar kan leva i harmoni om de samarbetar och håller sig på sina förutbestämda platser. Det är dock filosofens uppgift att se till att ordning råder i samhället.

Jag tror att statens uppkomst är baserat på behov av olika slag och när dessa behov samspelar uppstår även harmoni. Människor samlades till en början på grund av olika behov och ett fåtal behov ledde till många behov och till en ännu större ansamling av människor och därifrån uppkom vad vi idag kallar för staten. Vårt mest grundläggande behov är att skaffa föda. Det andra är att skaffa bostäder och det tredje är att förse oss själva med kläder och dylikt. Platon (1969, s. 54-55) menade att samhället olika materiella behov, utom ledarskap och beskydd, är något som arbetaren har till uppgift att producera. Detta medför samhällets effektivitet, då arbetet fördelas lika och var och en kan uppnå professionalitet i sitt eget område. Platon menade att ett arbete blir bäst utfört när var och en har sin roll i samhällsproduktionen. När medborgarna följer sina egna anlag och är fria från andra sysslor, uppnås en lyckad symbios i samhället.

Huvudet

Platon menade att samhället aldrig kommer att bli fulländat om inte filosoferna blir till kungar eller kungarna till filosofer. Filosofen, är den som binder samman staten och agerar väktare för det som tillhör statens medborgare. Filosofen är rik på visdom och av sådan karaktär så att han står över materiella och kroppsliga begär. Filosofen är

huvudet, en tänkare för statskroppen. Dessa filosofer styr inte samhället via övertalning av massorna, utan genom förnuftig och ändamålsenlig visdom. Deras ändamål är att styra och deras vishet gör dem till mer lämpade beslutsfattare. De bör därför inte beakta massornas vilja, då folket inte vet vad som egentligen är av godo eller av ondo. Den gode filosofen har genomgått en livslång utbildning och besitter en själ av guld och är därför immun mot korruption och frestelser. Folket däremot är av enkel börd och kan inte särskilja från vad som är gott och ont vare sig för sig själva eller för samhället.

Bröstat

Den delen av samhället som representerar skyddet är bröstet. Det är den äventyrslystne människan som lämpar sig bäst för arbetet som soldat och det är också denna som hamnar närmast hjärtat i samhällskroppen.

Magen

Produktionsmänniskan är arbetaren som förser samhällskroppen med näring i utbyte mot beskydd och ledarskap. De upptar den största delen av samhället, då vi behöver många slags yrkesroller för att få en fungerande samhällsstruktur. Dessa tjänare, eller arbetare, är ändå för Platon de som ger den nödvändiga näringen till samhället (Platon, 1969, s. 57). Arbetarna tillhör inte de upplysta som uppfattar kunskap och världen för vad den egentligen är. Folket ägnar sig endast åt triviala nöjen som saknar grund för eftertanke. Platons tankar om vad han menar med den som saknar upplysning kan bäst förstås i hans *Grotliknelse* (Marc-Wogau, K, 2010a, s. 107).

Panem och störtandet av staten

Panem styrs av ett totalitäröverhuvud vars uppgift är att kontrollera de tolv distrikten och se till att inte inbördeskrig uppstår igen, på grund av uppror från arbetardistriktet. Distrikten är tolv till antal och har till uppgift att producera och livnära Panems invånare. Likt Platons idealsamhälle är varje distrikt specialiserad på sitt eget område och har till uppgift att producera olika slags nödvändigheter.

Varje distrikt bevakas av väktare som har till uppdrag att upprätthålla lag och ordning och se till att arbetarna sköter sina åtaganden. Stöld är bestraffat med döden och det råder ingen barmhärtighet från väktarnas sida gentemot arbetarna. De tillhör två olika samhällsklasser som inte känner empati för varandra. Likt Platons väktare har de kunskap om krigskonsten och inte i arbetarkonst. Deras totala dedikation till uppgiften de är givna talar för att de är uppfostrade till att vara krigare och inte ägnat sina liv åt någonting annat. De väktare som förekommer i *Hungerspelen* kan således likställas med de platonska väktarna, då de anammar samma form av mentalitet och uppförande. Panem uppstod ur ruinerna av ett tidigare inbördeskrig, då folket gjorde uppror mot den rådande makten. För att hålla folket i styr anordnar staten ett årligt *hungerspel* och genom denna undviker de framtida revolutioner som kan leda till ett störtande av rådande samhällsordning. Platon anser, i *Staten*, att folket måste tyglas, de ger lätt efter till begär och ett sätt som skulle få staten att förlora dess kontroll hade varit att arbetarna eller väktarna gick ihop och konspirerade mot de styrande.

”Sedan tvedräkten således har uppstått, söker järn- och kopparsläktet locka staten till penningförvärv och till besittning av jord, bostäder, guld och silver. Guld- och silversläktet, som inte är behövande utan är rika till sin natur, söker leda själen till dygden och till den gamla samhällsordningen. Till följd av våldet och inbördesstriderna kommer de slutligen överens om att fördela jorden och bostäderna och förvandla dem i enskild egendom. De vänner och

försörjare, vilkas frihet de förut som väktare skyddat, har de underkuvat och betraktar dem nu som sina underlydande och slavar, och de själva övertar krigsföringen och bevakningen av dessa underkuvade.” (Platon, 1969, s. 235)

Citatet från *Staten* talar om vad som skulle hända om de olika sorters människor skulle beblanda sig med varandra och varför den vise filosofen skulle motsätta sig detta. Det skulle uppstå disharmoni i samhället om järnet blandas med silvret och koppar med guldet. Och detta tillstånd skulle i sin tur leda till krig och tvedräkt. Disharmonin, menar Platon, skulle innebära slutet på det utopiska samhället, då detta skulle leda till att den ärelystne skulle överta makten och på så sätt skulle ett timokratiskt samhälle uppstå. Vilket i sin tur skulle starta en kedjereaktion som till slut skulle leda till tyranni.

I *Hungerspelens* sista del, *Revolt* (2010) får läsaren veta att revolutionärernas ledare hela tiden har konspirerat mot Katniss och spelat henne mot President Snow för att själv vinna makten utan att behöva riskera livet. Samtidigt har rebelledaren fått de tolv distrikten att utkämpa krig mot varandra, i syfte av att skapa obalans i den rådande stadsordningen. Hungerspelet slutar inte i ett utopiskt återförenande av de tolv distriktets medborgare och ett skapande av en bättre stat. Den slutar med att Katniss Everdeens syster får sätta livet till för att slutföra rebelledarens planer om att överta makten. Rebelledaren dödas slutligen av Katniss, då president Snow avslöjar hela konspirationen för henne. Platon, likt president Snow, förutsåg hur det utopiska samhället skulle komma att förgöras.

I Platons vision om störtandet av idealsamhället i *Tredje huvuddelen: De dåliga statsförfattningarna och de motsvarande karaktärstyperna* (Platon, 1969) är det timokraten som är upprorsmakaren. Den vars karaktär väl stämmer överens med Hungerspelens rebelledare *Alma Coin*. Timokraten är ärelyst, egenkär och inbilsk, en som tycker om att lyssna men inte är en skicklig talare (Platon, 1969, s. 236). Coin är till sin natur ämnad för krig och inte för fred. Hon kan bära ett vapen men vet inte hur hon ska tala till folket. Hon skapar myten om *härmskrikan* Katniss Everdeen och gör henne till frontfigur för revolutionen, då Coins själv saknar dessa ledaregenskaper. Under Coins ledning skulle staten alltid få uppleva krig och oroligheter, då hennes natur drar samhället i den riktningen. Detta visar sig i hur hon har strukturerat upp samhällsformen i distrikt 13. Platon beskriver timokratens väg till makten genom krig, då detta medför större ära än vad ett diplomatisk övertagande skulle innebära. Timokraten är även en vän av kroppsövningar och jakt, vilket Katniss får representera, då hon till en början är tjuvjägare i distrikt 12 och bär en pilbåge som vapen. Hon förverkligar på detta sätt Alma Coins självbild, då det är Coins som skapar myten om Revolutionären Katniss.

Platon (1969) beskriver den typiska timokraten som den som upplever sig själv som den förtryckta i samhället. Den vars uppväxt har präglats av att inte få vara en av de ledande och som inte förstår eller vill följa den aristokratiska samhällsstrukturen. Denne människotyp är den försummade och den missnöjde, denne överger herraväldet över sig själv och låter de mellanliggande själsfunktionerna få överhanden.

Även det timokratiska samhället går att utläsa i hur distrikt 13 är uppordnat. De är militanta och lever spartanska liv som går ut på att förbereda inför invasionen av huvudstaden. Distrikten liknar till stor del Panem, då de leds av en president som fattar de avgörande besluten och på så sätt är medborgarna ändå inte fria att besluta om sina egna liv. Alla som är över 14 år utbildas till att bli soldater och maten ransoneras hårt

av ledarna. De är vad Platon betraktar som det spartanska folket som ägnade all sin tid åt krigsövningar och som övergav helt jordbruk, hantverk och andra förvärvssysslor. Men deras stridslystnad ledde dem även till att överge den sanna kunskapen som filosofkungen besitter. (Platon, 1969, s. 235)

Härmskrikesången och Platons rädsla för musik

I *Staten* tror Sokrates att god musik har förmågan att forma våra själar till att bli mer nobla och fulländade. Dock har dålig musik motsatt påverkan och leder själen in på fel väg, där brist på självkontroll förespråkas. För att förstå resonemanget måste vi undersöka vad Platon menade med detta. Musik har egenskaper som gör den till en potentiell fara och kraften kommer från dess kraft att forma vår moraliska karaktär, som i sin tur har förmågan att transformera samhällsstrukturer. Men ännu värre är att musiken, genom dess starka influenser på människan, har förmågan att till och med störta politiska institutioner. Resonemanget som Sokrates för kring musikens kraft leder enligt Dunn, Michaud & Irwin (2012) till slutsatsen om att både Platon och Katniss är väl medvetna om att musik är något mycket mer än ett harmlöst nöje. Dålig musik har en dålig rytm, brist på harmoni och handlar om falska eller dåliga berättelser. Sammanfattningsvis kan dålig musik reflekteras i dåliga mänskliga karaktärer. Förändringar i ett fulländat samhälle är inte av godo. Inte ens förändringar i musiken är att eftersträva, då de yngre generationerna kommer att växa upp med annan musik än den äldre generationen och det kan i sin tur ge upphov till eftersträvan av samhällsförändringar.

Sången som Rue, den lilla flickan från distrikt 11, lär Katniss kan först ses som en oskyldig sång. Men den utvecklas senare till att bli en symbol för trots och olydnad mot *Panem* och president Snow. Faran i sången uppstår inte med att den kan betraktas som något nytt, men däremot att den får en ny innebörd. Dels genom att flickans död förknippas med sången, men också att det är Katniss som Rue lär ut sången till. Detta kan betraktas som ett direkt trots mot huvudstaden, då den alltid strävar efter att hålla distrikten isär. Sången blir då till en symbol för samarbete mellan distrikten och att det även råder solidaritet mellan individer inom arenan. Denna enkla sång leder så småningom till revolution och fungerar som en form av bränsle för rebellupproret. Genom att iaktta *härmskrikesångens* utveckling i *Hungerspelen* kan vi förstå Platons resonemang om musikens eventuella faror. Hur musiken inte bara påverkar våra känslor men också hur den formar våra karaktärer.

En annan aspekt som jag kort vill lyfta fram om *Hungerspelen* är att slutet inte blir en lyckad reform till idealstaten. Samhället räddas inte genom de åtgärder som vidtas av rebellerna och inte heller hade invånarna funnit någon harmoni i det som förespråkades av den tidigare huvudstadsledaren. Kanske är det något bortom de kollektivistiska samhällsideologier som förespråkas av den motvilliga hjältinnan Katniss Everdeen. Något som bara kan lösas av individen själv, och det är kanske därför boken slutar med att Katniss lever bortom samhället. Endast i sällskap med sin man Peeta och deras barn.

Flugornas herre och människans naturtillstånd

Jag kommer att undersöka möjliga tolkningar som finns i *Flugornas herre* som rör människans naturtillstånd och hur romanen har kommit att ge uttryck dessa filosofiska tankegångar. Jag kommer att redovisa hur romanen har använt ön som metafor för att

göra en samhällsskildring. Mitt huvudsakliga syfte är att fördjupa mig i Sigmund Freuds beskrivning av det mänskliga naturtillståndet som det beskrivs i *Vi vantrivs i kulturen* (Freud, 1995b). Det Freudianska naturtillståndet lämpar sig bäst för en analys av *Flugornas herre*, då jag anser att romanen kan läsas som uttryck för Freuds teori och även ger uttryck för detta i sina karaktärsskildringar av barnen på ön.

Romanen utspelar sig efter andra världskriget under ett pågående kärnvapenkrig. Ett flygplan kraschar och lämnar en grupp brittiska pojkar i åldrarna 6-12 på en öde Ö. Ön är obebodd och består av skogsterräng, en sandstrand, berg och en lagun. De strandsatta pojkarna lämnas till sitt öde på ön. De börjar så småningom etablera gemensamma regler och utser en ledare bland två potentiella kandidater. Ralph blir utsedd till ledare medan Jack blir den som bittert får lämna plats. Men en maktkamp uppstår mellan de två pojkarna, och denna maktkamp leder senare pojkarna till splittring. De pojkar som följer Jack blir förvildade medan Ralph och Nasse förblir civiliserade och rationella.

Ön som metafor

Romanen fungerar som en allegori, där skillnaderna mellan civilisation och naturtillstånd avhandlas genom de strandsatta pojkarna. Öns möjliga innebörd som en metafor kan även ses som en betraktelse av det mänskliga psyket. Barnen Ralph, Jack och Nasse representerar de olika delar av psykets tre inre krafter som enligt Freud (1995b) ständigt står i konflikt med varandra. *Flugornas herre* är en kritik till *Korallön* (R.M Ballantyne, 1925) och kritiserar dess positiva skildring av brittiska pojkar. Då det förekommer flera direkta hänvisningar till *Korallön* i *Flugornas herre* kan sambanden mellan de båda romanerna även tolkas på ett intertextuellt plan. Golding (1959), liksom Freuds beskrivning av människans natur, ger en mörkare bild av människan och vad den skulle komma att bli om den inte längre skulle vara en del av ett etablerat samhälle.

Nikolajeva (2004) menar att miljön är mycket viktig när det handlar om att konstruera en historia. Miljön kan innehålla ett pedagogiskt syfte och detaljer som beskrivs i miljön. Den kan innehålla kunskap om historiska epoker och platser. Genom sitt val av miljö kan författaren syfta till att initiera och påskynda en mognadsprocess hos karaktärerna. Något som kanske inte hade skett i en vanligare omgivning. Författaren har då till avsikt att låta miljön fungera som en katalysator för en utveckling.

Sigmund Freud och hans betraktelser av det mänskliga naturtillståndet

Sigmund Freuds analys om människans medvetande och undermedvetande grundade sig inte i en filosofisk undersökning. Hans utforskning av människans naturtillstånd var avsedd att fungera som psykoanalytiska riktlinjer. Men Freuds undersökning av det mänskliga naturtillståndet grundar sig på samma problemformulering som filosofer har försökt lösa. Men till skillnad från den traditionella filosofin, där människans naturtillstånd mestadels avhandlas inom den politiska filosofin, valde Freud att istället studera människans inre. Det som skilde honom från de traditionella filosoferna var att han tog människors känslor och lustar i beaktande, för att sedan analysera hur dessa samspelar och spelar emot det etablerade samhället (Freud, 1995b).

Jaget, detet och överjaget

Freud (1995b) menar att dessa är inre psykiska krafter som inte alltid kan uppfattas medvetet. *Jaget* och *överjaget* uppträder till viss del i våra medvetna tankeprocesser,

medan *detet* betraktas bestå av helt omedvetna processer. *Överjaget* och *detet* står i ständig konflikt med varandra, då vi alltid för en inre kamp om vad vi bör göra och vad vi vill göra. *Överjaget* är den del som utvecklas sist hos ett barn, då mognad leder barnet till att förstå vilka begär den bör avstå ifrån för att uppnå långsiktiga mål. *Överjaget* är den psykiska kraft som utvecklas då ett barn börjar finna sin plats i samhället och förmågan att skilja från rätt och fel. *Detet* representerar våra biologiska drifter, *sexualitet* och *aggressivitet*, och är det som utvecklas först hos barnet.

Jag tolkar det som att *detet* är att betraktas som människans naturtillstånd. Vi betraktar oss själva som ett *jag* och detta *jaget* uppfattas som någonting självständigt och avgränsat mot allt annat. Men *jaget* är egentligen endast ett sken. *Jaget* fortsätter i människan och förenar sig, utan skarpa gränser, till vad Freud kallar för *detet* (das Es, Id). *Detet* är en del av människans undermedvetna, ett själsligt väsen (Freud 1995b, s. 13). *Detet* består av våra mest primitiva begär och det är vad jag kan se som den orörda människan. Jag ser naturtillståndet som den del hos människan som är minst påverkad av samhällsnormer och kollektiva värderingar.

Freud ansåg att det mänskliga psyket befinner sig i både det medvetna och det omedvetna, där endast en mindre del finns i det medvetna. Det undermedvetna är det som normalt dominerar människans personlighet. *Detet* och *överjaget* kommer ofta i konflikt med varandra, då dessa är två motsatta poler. *Överjaget* är rationaliteten och *detet* är de mänskliga lustarna. *Jaget* står som en ständig förmedlare mellan de båda och tvingas alltid välja mellan dem.

Naturtillståndet hos Freud och de förvildade barnens tillstånd i Flugornas herre

Människan har ett naturtillstånd och det styrs till stor del av vårt undermedvetna. Freud ville påstå att vi inte är så medvetna, som vi vill tro, när det kommer till hur vi samspelar med vår omgivning. Vi har därför ett behov av samhället för att förbli civiliserade, annars kommer vi att glida tillbaka till ett förvildat naturtillstånd. Han formulerar det mänskliga naturtillståndet i form av psykoanalytiska begrepp som det undermedvetna *detet* och de till viss del medvetna *överjaget* och *jaget*. Hans strävan bestod av att sätta ord på det mänskliga psyket genom sin psykoanalytiska teori. Men genom sin analys gav han oss också sin tolkning av det mänskliga naturtillståndet.

Freuds idéer steg ur samma era som formade William Goldings roman *Flugornas herre*. Människan befinner sig i en ständig konflikt med sig själv och även mot de omedvetna lustarna som hemsöker dess medvetande. Det som gör oss till civiliserade människor är vår förmåga att undertrycka våra lustar. Utan denna kontroll av lustarna skulle människan återgå till naturtillståndet och civilisationen skulle därefter upphöra. Därför menar Freud (1995b), att vi vantrivs i civilisationen. Som civiliserade människor har vi valt bort den snabba lyckan för att ge utrymme för en mer kontrollerad och långsiktig lycka. I själva verket skulle vi må mycket bra av att vara vildar, då vi skulle kunna ge utrymme för vårt naturtillstånd.

Freud hade en bild av hur idealsamhället skulle kunna vara gestaltat. Hans vision var att vi skulle kunna förena det som utmärker det ideala samhället med vårt egna naturtillstånd, eller vad han beskrev som våra drifters frihet. Det som utmärker det goda samhället karakteriseras av tre kännetecken: *hygien*, *skönhet* och *ordning*. Men denna utopi skulle behöva att ständigt balansera de olika inneboende konflikter som finns hos

människan. Konflikterna skapas genom en oändlig kamp mellan människans medvetna och dess omedvetna lustar. Den auktoritära övermakten skulle vara ett måste i Freuds utopi. För utan auktoriteter får lustarna allt för mycket utrymme, vilket resulterar i att samhället leds mot dess undergång.

Flugornas herres dystopiska ö målar upp samma scenario som Freud. I avsaknad av civilisation och vuxna har barnen ingen annan väg att gå än att så småningom ge efter för sina lustar. Barnen övergår succesivt till ett naturtillstånd och avsaknaden av samhällsregler blir mot slutet total. De som trots allt förblir civiliserade dödas av de andra barnen och berättelsen får ett dystopiskt slut. Simon blir misstagen för att vara ett odjur, som barnen kallar för *Flugornas herre*, och dödas därför av de förvildade barnen. De kan sägas ge efter för rädsla och tar till våld istället för att tänka rationellt och civiliserat.

Flugornas herre tar även upp hur ett samhälle byggs upp och hur dess styrmekanismer fungerar. Vad är det som ger den styrande makter och dess lagar legitimitet, och vem är det som äger makten att få dela ut straff och upprätthålla lagar? 1600- och 1700-tals filosoferna Locke, Rousseau och Hobbes har utvecklat teorier kring hur samhällen ursprungligen kan tänkas ha uppstått. Dessa kallas för kontraktsteorier då de grundar sig i tankar kring att ett samhälle byggs upp genom kontrakt mellan de styrande och de styrda (Marc-Wogau, 2010). Det utspelade scenariot i *Flugornas herre*, där Jack till slut får makten över ön, skulle filosoferna Thomas Hobbes och John Locke hålla med om. Hobbes beskrivning av människan, i ett naturtillstånd, talar till fördel för karaktären Jacks och *detets* natur. Människan är enligt Hobbes en egoist som strävar efter att handla efter sitt egenintresse. Hobbes och Locke menar att, i ett naturtillstånd, skulle det råda ett krig, där alla kämpade mot alla. Det enda som då skulle kunna rädda människan från ett sådant tillstånd är en stark härskare som i utbyte mot makt kan erbjuda dess undersåtar beskydd från varandra. Den rationella människan, som i *Flugornas herre* representeras av Ralph, skulle då inte vara lämpad som ledare i ett sådant samhälle, då denne inte kan tvinga de övriga att ingå i ett samhällskontrakt.

Ralph och jaget

”De båda pojkarna stod mitt emot varandra. På ena sidan jaktens lysande värld, taktikens, den vilda upphetsningens, skicklighetens värld och på den andra längtans, det gäckande förnuftets värld. Jack flyttade över kniven i sin vänstra hand, och när han strök ner sitt klubbiga hår fick han blod i pannan. Nasse började om på nytt. ”Ni skulle inte ha låtit elden slockna. Ni sa att ni skulle se till att det steg upp rök-” Nasses ord jämte en del instämmande jämmer från några av jägarna gjorde Jack ursinnig. Det kom åter en skengalen blick i hans blåa ögon. Han tog ett steg framåt – äntligen kunde han slå till någon – och körde sin knutna näve i magen på Nasse. Nasse satte sig med ett pip. Jack stod lutad över honom. Förödmjukelsen gjorde honom hätsk i rösten. ”Säger du va. Tjockis!” Ralph tog ett steg framåt och Jack dängde till Nasse i huvudet.” (Golding, 1959, s.)

Citatet ovan pekar på Ralphs upplevda konflikter mellan Jack och Nasse. Det kan jämföras med de inre konflikterna som Freud (1995b) menar pågår mellan *detet* och *Överjaget*, där *jaget* ständigt måste välja mellan de båda. Ralphs tankar vandrar mellan de båda pojkarnas styrkor och han väger bland annat Jacks vilda upphetsnings värld mot det som Nasse har att erbjuda, som är förnuftets värld. Ralphs inre konflikt kan läsas som uttryck för Freuds (1995b) beskrivning att det ständigt råder en konflikt mellan vår rationella sida och våra drifter. Drifterna kan inte beskrivas med medvetandet, då de visar sig i form av lustar istället för konstruerade medvetna tankar.

Vi kan känna lust utan att kunna ge en rationell förklaring till detta. Det beror på att lustarna grundar sig i det omedvetna som det mänskliga *jaget* inte har tillgång till. Däremot står *överjaget* som en beskyddare mot de lustar som inte är önskvärda och som står i kontrast till de rådande samhällsnormerna. *Jaget* kan då välja mellan att ge efter för *detet* och tillfredsställa sin spontana lust eller agera rationellt. Genom att ge efter för *detet* kan *jaget* uppleva kortvarig men sann lycka, det Ralph ser som den vilda upphetsningens värld. Medan om *jaget* väljer att följa *överjaget* vinner den en mer varaktig lycka, det Ralph ser som förnuftets värld.

Nasse och överjaget

”I förbifarten sopade blocket till Nasse från hakan till knäna, och snäckan brast sönder i tusen vita spillror och upphörde att existera.” (Golding, 1959, s. 176)

”Nasse gjorde ett uppehåll för att hämta andan och smekte den glänsande tingesten i Ralphs händer. ”Ralph!” Ralph såg upp. ”Vi kan använda snäckan till att kalla på dom andra med. Så vi kan ha ett möte. När dom hör oss så kommer dom” Han log förtjust mot Ralph” (Golding, 1959, s. 14)

Nasse faller offer för de förvildade barnens naturtillstånd. Nasse dödas av de andra genom att få ett stort klippblock över sig. Även snäckan, som barnen använt för att markera vems tur det är att tala, faller i tusen bitar vid Nasses död. Detta tycks kunna symbolisera civilisationens död. Nasse och snäckan representerar båda civilisationen. Nasse, som den rationella människan och snäckan, som ett medel till rationell kommunikation mellan individerna. Men en analys av Freud skulle ha betraktat Nasses död som dödandet av *överjaget*, som betecknar människans samvete och sinne för regler. Nasses karaktär är av rationell natur. Han beskrivs som svag och inte lämpad till öns påfrestande miljö. Men han är däremot väl anpassad till det civiliserade samhället och kan tänka rationellt.

I relation till Ralph fungerar han som en ständig rådgivare och förnuftets förespråkare. *Överjaget* är den som styr människan till rationalitet och bort från de undermedvetna drifterna.

”Vilket är bäst – att ha regler och komma överens, eller att jaga och döda?” (Golding, 1959, s. 176) Som syntes i citatet visas att *Nasse* står i konflikt med *Jack*. *Överjaget* och *Detet* representerar människans inneboende konflikt, där det rationella står i en kamp mot de sexuella och aggressiva lustarna.

Jack och detet (människans naturtillstånd)

”Det blev ett ögonblicks brottning, och den glänsande snäckan dansade upp och ner. Ralph for upp. ”Jack! Jack! Det är inte du som har snäckan! Låt honom tala!” Jacks ansikte dök in på honom. ”Håll käften du med! Vad är du för en förresten? Sitter där och befaller. Du kan inte jaga, du kan inte sjunga - ” ”Jag är hövding. Jag har blivit vald.” ”Vad har det att betyda att du har blivit vald? Bara hålls och ger order som det inte är nån mening med - ” ”Det är Nasse som har snäckan.” ”Just det ja – håll med Nasse som du alltid gör - ” ”Jack!” Jack härmade hånfullt. ”Jack! Jack!” ”Reglerna!” skrek Ralph ”Du bryter mot reglerna” Ralph uppbjöd all sin kraft och allt sitt förstånd ”Reglerna är ju det enda vi har!” Men Jack gastade emot honom. ”Vi ger fan i reglerna! Vi är starka - vi jagar! Om det finns nåt odjur ska vi spåra upp det! Vi ska ringa in det och slå och slå och slå - !” Han gav till ett vilt tjut och hoppade ner på den ljusa sandstranden.” (Golding, 1959, s. 88)

Det är troligt att Jack är den mest lyckliga på ön. Medan Ralph och Nasse ägnar sig åt att oro sig över om ifall de ska bli räddade eller inte, ägnar sig Jack istället åt att frigöra sina lustar.

”Eftersom tillfredsställelse av drifternas krav är lycka, så blir resultatet svårt lidande om yttervärlden hindrar oss från att tillfredsställa våra behov.” (Freud, 1995b). Freud (1995b) menade att om vi inte får ge uttryck för våra drifter så kommer vi att uppleva tillvaron som olycklig. Ralph och Nasse var båda mycket olyckliga på ön. Jack avlägsnade sig däremot från *överjaget* och kom att finna lycka på ön. Freuds idé om människans naturtillstånd illustreras genom Jack, då det är han som är den som ger efter för sitt undermedvetna (*detet*) och frigör sig på så sätt från sociala normer och värderingar. Rationaliteten och återhållsamheten (*överjaget*) är det som hindrar människan från att vara lycklig fullt ut. *Överjaget* är samhällskonstruerat och byggs upp succesivt, då barnet får uppleva vad som är socialt accepterat i det samhälle som det växer upp i. Våra sociala instinkter får oss att anpassa oss till flocken, men vi vantrivs i det. Jack ger sig däremot hän till sitt naturtillstånd genom att ge efter för aggressiviteten.

Freud (1995a, s. 198) beskriver de båda drifternas natur (sexualiteten och dödsdriften) som en reflektion av livet självt. Sexualiteten och dödsdriften leder människan till en inre kamp. Dessa skulle vara orsak till livets fortsatta existens men också människans samtidiga eftersträvan till döden. De barn som förblir civiliserade i *Flugornas herre* uppmärksammar hur de andra barnen har övergått till ett förvildat tillstånd. ”Men dom är målade! Ni vet hur det är- De andra nickade. De kände allt för väl till hur krigsmålningen släppte den inneboende vilden lös” (Golding, 1959, s. 168). Jack döljer även sin sociala identitet genom att täcka sitt ansikte med en krigsmålning, vilket kan tolkas som att det sker ett skifte i beskrivningen av karaktären. Han kan nu leva ut sina lustar utan att behöva ta ställning till några mänskliga moraliska dilemman. De biologiska drifterna hos människan förtrycks av samhällets ordning och regler. Passagen i *Flugornas herre* är ett exempel på människans naturtillstånd lyser igenom, då den inte får styras av samhällets normer. I relation till Ralph kan Jack nu betraktas helt som det undermedvetna (*detet*). Han har inte längre några igenkännbara tecken på mänsklig rationalitet återhållsamhet och består endast av drifter. Han tillfredsställer människans mest primitiva begär, vilket är att lustarna ska mättas. Jack har därmed segrat i kampen mot *överjaget* och gett liv åt vad som kan betraktas som människans sanna och mest socialt utvecklade naturtillstånd.

Sammanfattning

Uppsatsen har gjort troligt att barn- och ungdomslitteraturen har filosofiska tolkningsmöjligheter. Analyserna av *Nalle Puh* (1932), *Liftarens guide till galaxen* (1979), *Hungerspelen* (2008, 2009, 2010) och *Flugornas herre* (1959) har beskrivit hur dessa filosofiska tolkningar är möjliga. Samtliga berättelser visar att de ger upphov till filosofiska tolkningar. De är alla filosofiska i den bemärkelsen att de behandlar filosofiska dilemman och ger möjligheter att problematisera textens innehåll från ett filosofiskt perspektiv.

*Nalle Puh*s (1932) *Heffaklump* är något nytt. Ordet stöter bort oss, då det är främmande och onaturligt för oss. Men ju längre vi tar oss in i berättelsen blir det nya ordet mer och mer bekant. Den förses med en gestalt och särskiljande egenskaper. *Heffaklumpen*

börjar leva i oss och får en ny varelse att träda fram i vårt medvetande. Men vad är det för band som skapas mellan beskrivningen av en *Heffaklump* i *Nalle Puh* (1932) och vad vi kan betrakta som begreppet *Heffaklump*? *Nalle Puh* (1932) har genom analysen visat hur författaren behandlar språket på ett filosofiskt sätt. Med hjälp av *Heffaklumpen*, *tessler* och *tasslor* väcker den frågor om språkets mening och hur vi erfar orden. Analysen har även visat att *Nalle Puh* har en stark association till österländsk filosofi och den ger oss en livshållning att förhålla oss till. Karaktären *Nalle Puh* följer ett förhållningsätt till sin tillvaro som kan associeras till taoismens lära. Genom sina enkla lösningar och sitt enkla sätt att tackla problem är huvudkaraktären *Nalle Puh* (Milne, 1932) enastående lämpad att exemplifiera taoismens principer.

Analysen har visat att *Liftarens guide till galaxen* (1979) tar upp problemet om huruvida människan är fri att forma sitt eget öde eller om vi kan betrakta oss som slavar under det. Genom sitt citat av René Descartes förhåller den sig till frågor om vad som kan vara möjligt att ha kännedom om och på vilka grunder. Citatet som analysen refererar till "Jag tänker, alltså är jag" är bara ett exempel av många som bokserien tar upp om filosofiska frågor. Det är på grund av detta slags frågor, bundna till boken, som *Liftarens Guide till galaxen* blir till ett lämpligt verk för filosofisk analys. Analysen har endast lyft fram ett fåtal exempel av de filosofiska frågeställningar som står att finna i boken. Men uppsatsen har ändå exemplifierat vad för slags filosofiska frågor som finns att finna i boken och att verket kan betraktas ha filosofiska tolkningsmöjligheter.

Hungerspelens idé om det dystopiska samhället och hur det är beskaffat visas i analysen innehålla många likheter med det platonska idealsamhället och hur ett sådant bör styras. Analysen har genom exemplifikation lyft fram hur samband mellan *Hungerspelen* och Platons *Staten* går att finna. *Hungerspelen* har genom sin dystopiska framställning av det idealsamhället som *Staten* förespråkats lyckats ställa Platons ideologi på prov.

Slutligen visar uppsatsen på vilket sätt *Flugornas herre* kan ge en rimlig tolkning till filosofiska idéer om det mänskliga naturtillståndet. Analysen har exemplifierat hur boken kan ge filosofiska tolkningsmöjligheter till Sigmund Freuds tankar kring det mänskliga naturtillståndet. Genom de konflikter mellan de olika huvudkaraktärerna som beskrivs i boken har analysen gett ett mönster till hur verket kan tolkas filosofiskt och ger en möjlighet till en tolkning av iden om människans inre kamp mellan *jaget*, *detet* och *överjaget*. Analysen har även lyft fram det psykiska *detets* natur som betraktas som det mänskliga naturtillståndet och hur den i *Flugornas herre* kan interpreteras via karaktären Jack. Genom barnens transformation till förvildade varelser och genom deras avsaknad av civilisationen har analysen visat hur Jack och de andra barnen återgått till det Freud kallar för ett naturtillstånd.

Diskussion

Uppsatsen har avsett att undersöka om filosofiska tankeströmmar tas upp av skönlitterära verk som är skrivna för barn och ungdomar. Syftet var även att utreda hur dessa tankeströmmar framhävdes i verken. Slutligen kommer jag att presentera idéer om hur uppsatsens analysresultat kan vara till användning för lärare i svenska och filosofi.

Metoder

Mitt val av skönlitterära verk grundade sig i min uppfattning av att dessa verk skulle lämpa sig för en undersökning av filosofiska tankegångar. Vid tidigare läsning av verken har de väckt tankar kring de filosofiska idéer som behandlas i uppsatsen. I en uppsats av denna karaktär är de därför fördelaktiga verk att visa hur barn- och ungdomslitteratur har filosofiska tolkningsmöjligheter.

De valda metodernas tillämpningsmöjlighet på andra verk där syftet är att undersöka om huruvida de har tillägnat sig filosofiska tankegångar anser jag vara god. Uppsatsen har undersökt i vilken form de skönlitterära verken behandlat filosofiska dilemman och vilka möjligheter de gett att problematisera textens innehåll från ett filosofiskt perspektiv och därigenom funnit resultat som ger en bild av vad som utmärker de filosofiska idéerna i verken.

De analysformer som Hellspong (2001) redovisat har inte varit avsedda för en analys som undersöker de filosofiska idéerna i ett skönlitterärt verk. Därför kan det framföras en viss invändning för om Hellspongs analysmodeller varit lämpliga för en analys av förhållandena mellan skönlitteraturen och de filosofiska tankegångarna. Risken med att analysera verken med analysmetoder som är avsedda att avhandla förhållanden inom skönlitteraturen blir att de kan missa andra textformer som de skönlitterära verken samspelar med.

Filosofiska tankegångar i verken

Resultaten visar att det finns ett starkt samband mellan de analyserade skönlitterära verken och filosofiska idéer då samtliga verk innehåller filosofiska tankeströmningar. Dessa tankeströmningar framhävs i texterna genom karaktärernas personlighetsdrag, underliggande teman samt direkta citeringar av kända filosofiska verk. Jag har därför kunnat applicera filosofiska teorier (Ludvig Wittgenstein, Lao-tse, René Descartes, Platon, Sigmund Freud) när jag har analyserat verkens filosofiska innehåll.

De filosofiska tankegångar som uttryckts har varierat mellan de skönlitterära böckerna. *Nalle Puh* har visat sig innehålla intressanta spår av både språkfilosofi och österländsk filosofi. *Liftarens guide till galaxen* har kunnat ge en rimlig tolkning till René Descartes tankegångar. *Hungerspelens* jämförelse med Platons idéer om idealsamhället har visat sig ha många likheter med detta och slutligen har *Flugornas herre* visat sig innehålla filosofiska tankegångar kring människans naturtillstånd.

Hur uttrycks de filosofiska tankegångarna

De samband som funnits i de skönlitterära böckerna är att samtliga vänder sig till barn och ungdomar, med undantag från *Flugornas herre*, då den mestadels kan tänkas vända sig till vuxna läsare. Böckernas uttrycksmedel skiljer sig däremot och samtliga böcker kräver att olika perspektiv anläggs. *Nalle Puh* (1932) lyfter fram det språkfilosofiska genom sitt sätt att uppfinna nya begrepp. Alltså har den via talet anammat något som leder läsaren till att fundera kring frågor av språkfilosofisk natur. Därefter har karaktären Nalle puh, via sina handlingar och hur han bemöter sin omvärld, gett uttryck för taoismens filosofiska livsåskådning. *Liftarens guide till galaxen* har uttryckligen citerat René Descartes tankar kring hans tvivel om vad vi kan betrakta som kunskap, även kallad cogito-satsen. *Hungerspelet* har genom uppsatsens analys visat ett

djupgående samband med Platons beskrivning av idealsamhället. Genom temat som avhandlas i *Hungerspelen* har analysen kunnat påvisa samband mellan de båda verken *Hungerspelen* och *Staten*. *Flugornas herre* har via de olika intriger som utspelats mellan bokens karaktärer visat sig ha gett uttryck för filosofiska tankar kring människans naturtillstånd.

Samband mellan skönlitteratur och filosofi

Filosofi kan betraktas som ett fält för undersökning. Filosofer har i alla tider ställt sig frågor och spekulerat kring det mesta. Däremot ter sig skönlitteraturen annorlunda, då den inte har för avsikt att vara ett fält för undersökning. Skilleås (2007) menar att filosofin har förändrats, från Platons skickliga argumentationstekniker till dagens mer akademiska form. Den analytiska traditionen, i alla dess skepnader, har etablerat en idé om argumentens tydlighet och precision. Men i vilken mening kan vi komma att betrakta filosofi som skönlitteratur? Vi kan inte påstå att de båda är former av texter och därför har de ett skönlitterärt samband. Sambandet mellan de båda som Skilleås (2007) pekar ut, är att filosofi har för avsikt att övertyga sin läsare. Vare sig det handlar om en avhandling eller en skriven artikel har författaren för avsikt att övertyga sin implicite läsare om att det den läser ska betraktas som sanning. För att uppnå detta använder sig författaren av en varietet av övertygelseargument. Argumenten maskeras i form av olika fiktiva händelser för att ge filosofens ståndpunkt bärkraft. Detta kan göra att läsaren leds till att godkänna argumenten som annars kanske inte skulle varit tillräckligt övertygande.

Vi har för vana att betrakta skönlitterära verk som skapare av fiktiva karaktärer och världar, medan filosofisk litteratur skrivs i obunden form och rakt på sak. Men Platons dialoger ger exempel på att filosofi inte genomförs i denna form. De samtal som genomförs av personerna i *Staten* är fiktiva och är menade att ge argumenten bärkraft. Här ämnar Platon förstärka sitt påstående med hjälp av ett fiktivt verk. Det som sker mellan karaktärerna i boken har mycket lite att göra med de argument och hypoteser som ska föras fram. *Staten* ger Platons argument bärkraft genom att låta huvudpersonen Sokrates föra fram Platons argument. I *Statens* värld har också de som deltagit i dialogen med Sokrates anammat hans ståndpunkt och övertygas av samtliga av hans resonemang. Det sker diskussioner mellan de olika personerna i berättelsen men diskussionerna är inte annat än fiktion och kan därför med lätthet övervinnas av bokens huvudperson. Det samma kan sägas om de fiktiva berättelserna som avhandlats i denna uppsats. Karaktärerna har varit bärare av olika filosofiska idéer och precis som med Sokrates har dessa idéer varit de segrande i de olika fiktiva världarna (Skilleås, 2007, s. 5-7). *Nalle Puh* har som påstådd förespråkare av taoismen lett läsaren, via sina exempel, till ett exemplifierande av dess filosofiska ideologi. *Lifstarens guide till galaxen* har med hjälp av sina exemplifikationer av hur världen styrs av möss lett läsaren till en förståelse av Descartes resonemang om en allsmäktig ande. *Hungerspelen* har använts som ett resonemang för ett förkastande av Platons idé om en aristokratisk utopi. Och *Flugornas herre* har genom sitt iscensättande exemplifierat Sigmund Freuds idéer om människans inre och dess naturtillstånd. Skilleås (2007) menar att filosofi, i dess skrivna form till stor del har härmat skönlitteraturen och här ger påståendet även bärkraft till hur vi även kan betrakta de verk som uppsatsen har undersökt som filosofiska verk. Likt *Staten* (Platon, 1969) har de varit bärare av filosofiska tankegångar och argumenterat för dessa med hjälp av skapta fiktiva litterära världar. De skönlitterära verken har gett läsaren en fiktiv reflektion kring de filosofiska idéerna

att anknyta sig till. Med hjälp av metaforer och allusioner har både filosofiska skrifter och skönlitteraturen gett sina argument bärkraft. Filosofin kan inte göra annat än att bete sig på det här viset, då syftet är att övertyga läsaren. Även om filosofin inte avhandlas i skrift kan argumentet aldrig bli bättre än hur det presenteras. Därför är filosofin bunden till retoriken och retoriken är i sin tur bunden till dess framställning, då dess syfte är att övertala.

Om filosofi ändå inte kan betraktas som litteratur, skulle då litteraturen kunna betraktas som filosofi? Uppsatsen har redan lyft fram ett flertal exempel från skönlitteraturen som avhandlats och hur dessa kan betraktas vara filosofiska. De fiktiva verken har visat sig vara lämpade för filosofiska analyser då de tillåter filosofiska argument få en klarare form. De är inte tänkta att vara filosofiska och gör inget anspråk på detta heller. Men ändå har böckerna filosofiska dimensioner som kan exemplifieras och även härledas till olika filosofiska argument.

Författarnas filosofiska anspelningar kan grunda sig att de, likt filosoferna, delar ett intresse för frågor rörande människans existens. Skilleås (2007, s. 39). menar att skönlitterära verk assimilerar och förmedlar filosofiska tankegångar och genom detta berikas både filosofin och skönlitteraturen. Det må hända att det inte är författarens intention att skriva ett filosofiskt verk. Men däremot kan författaren ha för avsikt att betrakta eller framhäva ståndpunkter angående en fråga som också avhandlas av filosofin. Detta leder till slutsatsen att skönlitteratur, om den inte bör anses som filosofisk, i viss mån avhandlar samma frågor som filosofin och detta gör att de leds samman. I *Flugornas herre* såg vi en tolkningsmöjlighet till Sigmund Freuds (Freud, 1995b) tankar kring människans naturtillstånd. Ändå kan det inte sägas att det var författarens intentioner att avhandla Freud som ämne i boken. Det filosofiska i Freuds resonemang låg nog i tiden snarare än att Golding hade för avsikt att behandla Freuds verk (Freud, 1995b) i sitt egna. Likaså kan det te sig för samtliga av de skönlitterära verken som avhandlats i uppsatsen.

Barn- och ungdomslitteraturen ur ett pedagogiskt perspektiv

Jag utgår ifrån frågeställningen om jag, i min framtida lärarroll, kan få elever att bli intresserade av filosofi och hur jag kan förmå elever att diskutera filosofi? Genom den barn- och ungdomslitteratur som presenterats i uppsatsen kan jag se möjliga tolkningar av filosofiska tankegångar. Dessa tankar kan härstamma ända från antiken och de kan te sig föråldrade och inte dagsaktuella för ungdomar. Filosofiska tankar tenderar att bli abstrakta, svårtolkade och komplicerade. De kan därför avfärdas (framför allt av ungdomar), då de inte anses behandla ämnen som handlar om vår samtid (Schaffar, 2012).

Uppsatsen kan fungera som en vägvisare till hur filosofiska idéer kan hämtas från skönlitteraturen och på så sätt exemplifiera dessa med hjälp av böcker, men också hur vi på samma sätt kan göra litteraturen mer begriplig med hjälp av filosofiska exempel. Filosofiska teorier kan alltså förklara litterära teman och litteraturen kan ge en förklaring till filosofiska idéer som därmed gör barn- och ungdomslitteraturen mer värdefull.

Eftersom barn- och ungdomslitteraturen har visat sig avhandla samma typ av frågor som filosofer ställt sig kan den te sig värdefull även ur ett pedagogiskt perspektiv. Att

avhandla filosofi som går att finna i skönlitteraturen kan göra filosofins frågor dagsaktuella. Detta blir speciellt intressant i nyskrivna moderna verk. Ett exempel på detta är *Hungerspelen* som även filmatiserats och vars sista del snart kommer på bio. Ändå har uppsatsen lyckats applicera filosofiska tankeströmmar som avhandlades redan under antiken. *Nalle Puh* har visat sig vara särskilt mottaglig för taoismens filosofi. Genom huvudkaraktärens livshållning kan elever få tillgång till enkla exempel på vad som menas med att uppfatta världen från taoismens ståndpunkt. Skönlitteraturen behöver inte vara svårbegriplig eller avancerad i sitt språk för att klara av att exemplifiera svåra filosofiska frågor. Det är med andra ord inget krav att skönlitterär litteratur måste ligga på gränsen mellan det skönlitterära och det filosofiska för att ge uttryck för filosofiska teorier. *Nalle Puh* har visat sig vara minst lika användbar i sina enkla förklaringar gällande det språkfilosofiska och filosofisk livsåskådning. Det finns till exempel inte mycket mening i att problematisera innehållet i Dostojevskijs *Brott och straff* (1866) ur ett filosofiskt perspektiv. Åtminstone inte om syftet är att underlätta filosofiundervisningen för gymnasieelever och att ge enkla exempel på vad man menar med en viss filosofisk frågeställning. Ett verk som *Brott och straff* (1866) är abstrakt i sig självt och det gör att filosofin avlägsnas ännu mer från nutiden. Att granska skönlitteratur som ligger på gränsen till att själv kunna betraktas som filosofisk är för mig inte fruktbart inom undervisningen. Dess abstrakta framställning av problemet kan inte göra annat än att distansera eleven ytterligare från att förstå vad som menas.

Slutsats

De viktigaste slutsatserna som kan dras i min studie är att barn- och ungdomslitteratur lämpar sig mycket väl för filosofiska analyser. Jag har visat att barnlitteraturen innehåller djupa och intressanta filosofiska tankegångar. Både äldre och nyare barnlitteratur kan därför med fördel användas i skolan för att introducera filosofiska begrepp på ett för eleverna modernt stimulerande sätt.

Vidare forskning

Följden av det som framförts i uppsatsens diskussion är att lyfta fram möjligheterna för vidare forskning kring de skillnader och likheter som finns mellan skönlitteratur och filosofisk litteratur. Vad är det som skiljer det skönlitterära från det filosofiska och vilka gemensamma aspekter kan man urskilja mellan dem? Eftersom den barn- och ungdomslitteratur som behandlats här så klart har visat på filosofiska värden, bör man undersöka även annan barnlitteratur för att öka tillgången på värdefull litteratur som kan användas i skolans undervisning.

Litteraturförteckning

Dunn, G., Michaud, N., & Irwin, W. (2012). *The Hunger Games and Philosophy*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & sons, Inc.

Freud, S. (1995a). *Bortom lustprincipen; samt Masspsykologi och jaganalys; Jaget och detet; Hämning, symtom och ångest*. Stockholm: Natur och kultur.

Freud, S. (1995b). *Vi vantrivs i kulturen*. [rev] uppl. Stockholm: Röda rummet.

Gaare, J., & Sjaastad, Ø. (2000). *Pippi och Sokrates Filosofiska vandringar I Astrid Lindgrens värld*. Oslo: C. Huitfeldt Forlag AS.

Genette, G. (1990). *Narrative Discourse Revisited*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Hellspång, L. (2001). *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Hoff, B. (1982). *The Tao of Pooh*. New York: Penguin Books USA Inc.

John, E. (1998). *Reading Fiction and Conceptual Knowledge: Philosophical Thought in Literatur*. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 54, 331-348, doi: 10.2307/432124

Joll, N. (2012). *Philosophy & The hitchhiker's guide to the galaxy*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Marc-Wogau, K. (2010a, andra upplagan). *Filosofi genom tiderna Antiken*. Stockholm: Thales.

Marc-Wogau, K. (2010b, andra upplagan). *Filosofi genom tiderna 1600-talet 1700-talet*. Stockholm: Thales.

Marc-Wogau, K. (2010c, andra upplagan). *Filosofi genom tiderna 1900-talet. före 1950*. Stockholm: Thales.

Nikolajeva, M (2004). *Barnbokens byggklossar. 2.*, [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Nozick, R. (1974). *Anarchy State and Utopia*. New York: Basic Books.

Platon, (1969). *Staten*. Stockholm: Wallström & Widstrand.

Schaffar, B. (2012). *Filosofins didaktik filosofiska betraktelser om att lära sig tänka*. Stockholm: Thales.

Skilleås, O (2007). *Philosophy and Literature*. Oslo: Universitetsforlaget.

Stenudd, Stefan. (2006). *Tao te ching taoismens källa*. Riba: Preses Nams.

Materiallista

Adams, D. (1979). *Liftarens guide till galaxen*. Falun: ScanBook AB.

Collins, S. (2008). *Hungerspelen*. Falun: ScanBook.

Collins, S. (2009). *Fatta eld*. Falun: ScanBook.

Collins, S. (2010). *Revolt*. Falun: ScanBook.

Golding, W. (1959). *Flugornas herre*. Stockholm: Albert Bonniers förlag

Milne, A.A. (1930). *Nalle Puh*. Stockholm: Albert Bonniers förlag

Milne, A.A. (1933). *Nalle Puhs hörna*. Stockholm: Albert Bonniers förlag